

Именослов саобразан „Својти из Љубомира“ (запис аутора књиге)

Пре неколике године посетио сам Требиње, у време Дучићевих песничких сусрета. Истина, херцеговачка места сам познавао раније захваљујући сећањима и причама мојих ужичких завичајаца, који су досељеници из: Билећа, Невесиња, Стоца, Бањана, Никшића, Гацког, Љубиња, Херцег Новог, Требиња, Плужина, Пиве... И моји родитељи, Милорад и Драгиња, казивали су да потичемо из тих крајева, посебно наши преци по очевој линији: Станимир, Млађен и Крста који су дошли на Љубање, село на златиборској висоравни. Заправо, њихове биографије су препричаване на дан Светог Јована Крститеља – наше породичне славе.

Но приповест је у једном тренутку задобила малу притоку из кратког разговора са знаменитим писцем Ивом Андрићем, приликом једне његове посете Удружењу књижевника Србије. Тада, упознајући се са свима нама ту затеченим, између осталих рекао је мени „да смо својта и да су нам корени херцеговачки“. На ту опаску нисам обраћао превише пажње иако именица *својта*, исказује блиску сродност и замењује страну реч *фамилија*. На изванредан начин то ме је подстакло да се заинтересујем да ли заиста имамо заједничке корене. Отуд сам желео да боље упознам Требиње и постојбину мојих предака, у којима су боравиле сенке ускока и вековите слободарске традиције. Тако

сам, уз помоћ Дејана Мاستиловића из Гацког (издавача и увелико мог захвалног књижевног сапутника), отишао те јесени у Љубомир да посетим село Врпоље поред пута који води ка Љубињу. Прво смо отишли на сеоско гробље где је одувек доста тога сачувано и највише каживо онима који нешто хоће да сазнају о том месту – још ако је ту и црква окружена гробовима. Читали смо од улаза редом презимена на споменицима: Борковићи, Мијановићи, Бердићи, Андрићи, Аћимовићи... Направили смо неколико снимака и упознали једног старог чобанина, који нам је предусретљиво објаснио ко сада живи у кућама испод шумовите планине. Нешто касније после прелаза преко малог моста на коме је писало „Андрића ћуприја“, срели смо млађег човека по имену Милован који нам рече да је Андрић. Црква је средњовековна – посвећена Светим Јоакиму и Ани. Од Милована сазнасмо да су моји преци живели на Средњем брду, што је значило да су постојала и друга, много већа и виша, али су отишли путевима само њима знаним некуд ка Србији. Увече у требињском Центру за културу упознао сам браћу: Миладина и Радослава, који су такође Андрићи и славе Јована Крститеља. Њихова казивања унела су мало више светлости у моје дотадашње родословно знање, одвећ застрто маглом и одјецима митског згласја. Утолико се зачињао из лирско-епских честара именослов саобразан “Својти из Љубомира”, почев од манастира Тврдоша Светог Василија, цркве Грачанице на Црквини, Саборне цркве у Тре-

бињу, манастира Острога, назива села поред пута: Моска, Поддвори, Подосоје, Ждријеловићи, „ћириличних натписа на стећцима“ у књизи Горана Комара, стихова Алексе Шантића, Јована Дучића, Вука Крњевића, Гојка Ђога, Пере Зупца, Рајка Петрова Нога, Ружице Комар, Радомира Уљаревића, Ђорђа Сладоја, прозе: Светозара Ђоровића, Моме Капора, Радослава Браћића, Милорада Р. Блечића, Мирослава Тохоља, записа Владимира Ђоровића, Јевта Дедијера, Војина Матића о древним каменим гомилама и гробиштима у Старој Херцеговини, до понорница и винограда, зиданица камених, засада дувана, опеваних јабланова и сочних смокава, речитих путоказа Ђорђа Вучинића и Слободана Вујовића поред Требишњице и предаха у винарији „Анђелић“, где се настављају недовршиви разговори са старим и новим изворима, без којих много тога не би имало духовну постојаност – у првом реду заслугом богатог и неисцрпног српског језика из моје благодате постојбине.

СВЕТИ КРУГ ПОЕЗИЈЕ РАДОМИРА АНДРИЋА

„Свети круг само један човек чува: песник. Не зна се да ли су га краљеви, свештеници, војводе, војници, уметници замолили да остане, или је сам прихватио задатак, или је само био последњи и кад су сви отишли, рекао је: издржаћу. Или ће коначно и он отићи и нико неће наставити чувати теменос.“

Бела Хамваш

Постоје песници заједничари и песници интимисти, постоје тихи и гласни песници, како је говорила Исидора Секулић. Она је у песништву Милана Ракића видела оба дискурса, глас иманентног и глас јавног. Наш песник Радомир Андрић, без обзира на формалну употребу слободног стиха, пева онако како би Ракић певао на почетку двадесет и првог века. Испод Андрићеве тихости, као лептир у трави, титра мисаоно – критичка нота ово песника. Посвећен саборном умљу, генској меморији и примордијалној истини, песник се креће духовном вертикалом у бескрајном хронотопу културе и цивилизације. Његова поезија националног и косовског опредељења има бићевит карактер. Његова етика и естетика, општежиће и саможиће садејствују у духовној синергији. Такав поступак није нов, али су нови и најважнији – магнетизам лирске дубине, ерос језичке енергије, поетика суштина и симболичког сажимања у облике лирске сабраности, круга и средишта. Андрић не чини никакве

револуционарне искоке унутар структуре и феноменологије лирског текста, али је очито да спаја архетипске традиционалне симболе са слободним стихом и његовим авангардним облицима. Ни то не чини срачунато ни конструктивистички, већ у намери да објави лирску својост, пишући према Деридиној теорији разлике, по којој сваки песник изражава сопствено, различито присуство у свету.

Радомир Андрић припада првом прстену савремене српске поезије, при чему не правим генерацијска и стилска поређења. Препознатљиво, међутим, он припада оним песницима који се баве модернизацијом традиције и фузијом архетипа и савремености, дајући митолошком наслеђу индивидуални карактер. (Бећковић, Тешић, Ракитић, Ђого, Сладоје). Такви песници праве сопствени лирски поредак традиције на основу песничке интуиције о њој. Самој метафизичкој природи поезије, како пише Катица Ђулафкова, је блиска аутопоетичка структура и протопоетичка веза с универзалним симболима цивилизације и културе о чему говори М. Петровић. Такав национални модернизам сродан је моралној граматици Марка Хаузера која се заснива на субјективној и објективној перцепцији света. Следећи историчност морала и спој етичког и естетичког у поезији, Радомир Андрић се креће у домену великог дијахронијског лука који чини параболу историјске и надисторијске пројекције његове поезије. Лирска експресија овог аутора окреће се догађају језика којим ће

приступити самим догађајима. С обзиром на три значајна постулата ове поезије – поетизација факта, есетизација историје и лирски национални трагизам, Андрићева поезија представља поетски хабитус који сажима хронос и топос и обавезује на синкретизам тумачења и плаурализам приступа.

Теоријску и уметничку чињеницу да је поезија онтолошког карактера узтврђује и Жак Дерида својој синтагмом „бела митологија“ у истоименој студији која одражава сву метафизичку природу лирике. Поезија иде од иманентног ка трансцеденталном, представља трансверзалу у односу на време и простор, аксис мунди света и омогућава продор фикционалног света у историју, како трвди Жан Мари Лефевр у књизи „Зашто фикција“. То условљава сложено херменутуку субјекта који се изражава кроз тајновити језик поезије. По природи ствари, поезија се креће интертекстуално кроз културу и цивилизацију по принципу Бахтинове хетероглосије. Зато је песма сфинга, а песник чувар светог круга, бића и боготражитељ. Трагом оваквих постулата креће се поезија Радомира Андрића.

У његовој песми „Непоменик!“ (Андрић, 2015, стр 21), постоји лебдећа кућа која левитира у светлости кроз језичко лирско ткање, изузета из мрака. Она укида тескобу и представља повлашћени простор за личне палимпсесте који спајају почело и данашњицу. У познијим песничким збиркама, као „Свикавање на левитацију“ Андрић се попутно опредељује

за слободан стих који му омогућава и епски дискурс и лирске фантазме, сунчане песме и тамне песме. Дуалитет лирског израза Радомира Андрића подразумева и синергију емоције и рефлексије, али тако да се прелаз не види јер постоји лирско везиво које легитимише поетику синтезе и синтесезије овог песника.

У поговору Андрићеве збирке „У палати правде“, која је један у низу дисперзивних и полифонијских лирских творевина нашег песника, Адам Пуслојић назива песников стих – муњама ума или муњограмима. То је песнички, али и поетички тачан израз Андрићеве апокалиптичне визије света и његове збирке која еманира егзистенцијални крик и есенцијалну угроженост бића. То је крик човека који је ударен каменом, човека који и сам постаје камен постојања и мудрости, сигурности у ћутању, како вели Андрић. После сваког ударца неподношљиве тежине постојања, настаје песма да олакша то постојање. Тај камен у песми „Саморањавање“ постаје дијамант у тами постојања у коме песник „колико јесте толико није“.

Андрић је песник синтеза, круга и средишта. Он ствара из „самлевених костију имена“, како каже у песми „Стисак и крик“, дакле из трансформисаног језика и метаморфозе мисли. Целокупно искуство овај песник кондензује у аури која спаја древну осаму и иницијацију у прошлост са згуснутим стилизованим фактима које у песми своди на кратку и тиме експресивнију форму. Зато наизглед недоречени, елиптични стих Радомира Андрића,

управо на просторима белине и неименовања производи ефекат места неодређености о којима говори Ингарден.

Силазак у темељ спознаје, катакомбе егзистенције, па онда успињање лествицама ка врху духовних катедрала видно је и фреквентно у овој поезији. Андрићеви симболи су, сходно згушњавању значења његове поезије, углавном хтонски, експлицитни, као фаунско обличје вука, српског прапретка у циклусу песама из збирке „У палати правде“, у којој је очит иронично-критички однос песника према нашој стварности и правосудном систему.

Метафоре лавиринта и огледала, иначе широко заступљена у модерној поезији, у Андрићевој лирици значе преиспитивање спиритуалног тока људске аниме, пут ка просветљењу, излазу и вечности. Наш аутор скаче у тај бунар вечности и из њега излази на другу страну, још жеднији сазнања, као што из сна излази с већом фантазмагоријом у песмама „Низ литице“ и „Дахом против пепела“. То путовање у оностраност, онтолошко путовање кроз сопствено јасство Андрић аутопоетички изједначава са стварањем и артикулисањем поезије, као у краткој песми „Живо блато“:

Не знам шта сам хтео малопре
Али сам сигуран да је
Тачније од овог баш сада
Изговореног на само један
Корак од блата
Живог

(Андрић, 2015, стр 33)

Наслућена неосимболистичка и мито-поетичка природа поезије Радомира Андрића налази се у самом средишту трансценденталног светог круга његове поезије. Део тог уробороса и бескрајног плавог круга природе, духа, ерегије материје, простора, времена су и маслачак и чичак, флорни симболи Радомира Андрића, сачињени од несталности и пролазности, од цикличне манифестације света. Законитости које су су уграђене у материју, вероватно су уграђене и у дух, поручује песник. Као пра-човек задивљен умећем Творца који Дана осмог посматра свет, али истовремено уплашен од његових слика и сопствене присутности у њему, песник ће аутопоетички записати:

У муклини слепоноћној копам
И повијам моливеним
Самогласјем остатке
Неизречја на уснама
Камена родитељског
(Андрић, 2015, стр. 74)

Кроз масу божанског и колективно несвесног допире тамно невидљиво збивање - не можемо га претворити лирску дефиницију, у сличност бића, а ипак је ту, осећа песник. Бела Хамваш вели да нема одбране против аперсоналне немости и анонимног ужаса. Тај ујед апсурда и језа егзистенције опседају биће и поезију Радомира Андрића.

Од светских и сопствених демона и непо-неменика се може само побећи у свети круг

потраге за изгубљеним сопством, за саможићем у општежићу. Кад нађеш, знаћеш шта си тражио, вели библијска реченица. Андрић тражи предмет или биће својих немира у изворном, натуралном и духовном свету, у фундусу језика с топлних усана народа, како рече Гете, укључујући софистицирану песничку рефлексију. Ма како модеран у форми био лирски израз Радомира Андрића, његов прави лиски контраст је у језику традиције, он допире из дубина српског времена, да би тим ласером онеобиченог архајског лексичког слоја осветлио садашњу стварност.

Поезија Радомира Андрића је у сталној луцидној сваћи с бинарно опозитним категоријама света, између примордијалног и савременог, физичког и метафизичког, утопијског и дистопијског вида света. При томе песник успева да их све уобличи у замишљени круг тока времена, мисли, материје и енергије Тај судар старог и новог одјекује овом поезијом, а ублажава га лирско ситуирање у свети круг – „нестварни одрон унутар неке недоступне сфере“ како каже у песми „Ослушкивање“. Понекад је то сазнање да је „свет велика илузија у погледу творца изнад непрелазне провалије“ као у песми „Илузија“.

Циклус сјајних песама насталих у Кини у поезији Радомира Андрића такође је заснован на духовном круговљу јединственог, готово монистичког осећања света. Атмосфера слутње, интуиције и иницијације у источњачку филозофију припада светом кругу поезије нашег

аутора. Меланхоличне строфе испеване у Будимпешти такође се придружују светом кругу. Та поетика круга и круговља, то лучко засвођавање света, то храмовно обручење стихова под свод облика двери и у храмовни облик средњевековних цркава дозива скрајнутог Бога и одсутну лепоту - „најмање се пева о оном чега никад довољно нема“ – каже Андрић у песми „Потврда“.

Кроз магму историје и маглу давнине, јавља се велики круг Радомира Андрића – големо сунце у воденици, које се придружује осталим деловима светог лирског круга. Ту су још три симболична круга овог песника – јабука, вода и точак из песме „Јабука“. Песма „Апокриф 1“ засвођује кружни ток и параболу рађања и умирања родитеља.

У циклусу песама „Крупне кости“ симбол костију представља неуништиви животни и есенцијални принцип трајања. Много је драгих, лепих, али и суморних ликова уграђено у „снежну планину испод капака“ нашег песника, сведочи он у песми „Препознавање самоће“. Мада се осећа као “ништак на ваги мртвог језика“, аутор упорно прати, негује и искушава прошлост и далеку својту, замишљајући блиског пријатеља не би ли помоћу тих визија уобличио своје виђење светог круга. Поетика обрнутог круга, имагинација прошлости и лирска субјективност, обртање категорија пандуровићевског типа, прочити су у песми „Лудило вредност запаљива“. Песник преживљава бо-

лести века, мал ду сиецле и вртложи их заједно с лудилом света.

Велика поема „Осим једне ствари“ представља можда највећи аутопоетички имплицитни свети круг Радомира Андрића. Ова поема је на трагу хармоније и савршенства света. У центру тог круга седи чувар светих печата у кући од папира. У том кругу се смењују и вртложе у сталном кружењу - Исус месија, аутора лична карневализација, историјске и надисторијске пројекције и слике света - све то постаје рингишил живота, културе и постојања. Поезија и стварност су у власти још једног традиционалног симболичког светог круга - уробороса, змије која гризе сопствени реп. Ова Андрићева поема прави круг од великог праска до сутрашњице, круг који пролази кроз живот и смрт, рај и пакао. То је свети круг Радомира Андрића који је исписан лирским криптотекстом у јединственој језичкој организацији.

Утопијско начело мита се, преко хришћанског доба, рефлектовало понајвише у оној страниј природи поезије и њеним онтолошким својствима. Атавистичка и онтолошка природа поезије Радомира Андрића захтева ширу екпликацију, али за ову прилику, ићи ћу трагом симболичних лирских целина из још једне његове збирке, насловљене „За узврат зачудном госту“, поетске књиге која се завршава лирским путописом. У овој збирци песама Андрић иде трагом сопственог молбеног и молитвеног гласа, гласа који креће од иманентног ка трансцеденталном. Тај глас одликује

дискурс палимпсеста и првих речи, колико и очућавајуће форме заумног језика руских формалиста. Песник верује оној реченици Душана Матића да гласови мртвих нису мртви гласови. Аутор ће везати у један лирски чвор биће и бога, ту пуноћу у другом коју очекује на тајној вечери света. Обраћање богу је језички организовано у форми детињег говора, којим песник именује неизрецивост и несазнајност тајне, као у песми „Из молитвеника мојсијског“. Андреј Вознесењски је једном записао да поезија има у себи нечег религиозног, као што религија у себи има нечег поетског. Андрићу Бог није алиби ни изговор, већ сушти центар мисаоног преиспитивања и процеса себе, како је, опет, говорила умна Исидора Секулић. У овој збирци Радомир Андрић верује у песму и опева веру, такође у кругу који се визуелизује ореолом православља. Сред те песме стоји крст зле историје, крст осовљен у зраку, крст који је и молитвени колико и опомињући.

Поезија Радомира Андрића је трагање за изгубљеним људским јаством и националним сопством, трагање за „златом душевним“, како сам каже. Песник у Грачаници, затворених очију (вероватно на Видовдан), види самописна слова предака. Скерлић једном рече за Дису, мислећи да га критикује, а несвестан да га уздиже, да овај песник види само ваздух. Наравно да прави песник мора да види ваздух и да у том ваздуху види што други не виде. Таква је видилац Радомир Андрић.

А прозни крај књиге уопште није прозни. Песник нема другог жанра, ни друге мисли, ни другачијег писма него песничког. У овом делу он је опијен варкама природе и света и креира лирски, земаљски и поетски путопис, путопис по природи и сопственом бићу, пут ка Творцу, пут као ходочашће и узлажење, једноставно дуго кружно путовање кроз свет.

У својој засада последњој збирци песама „Својта из Љубомира“ Радомир Андрић истражује силазак у темеље баштине, у жилиште порекла херецеговачких исполинских сунчевина. Из тих именичних корена шири се круг именица које обручују дрво живота ове поезије:

У стопу за мном
Из Љубомира својта пристиже
И мотри на мој
Привремени дом
Да непоменик
У самотност
Не продре ближе.

У поеми „Свети отац Василије пун милости међу нама“, на том кругу предачког простора песнику се указују „никоме пре довољно објашњене“ и неухватљиве слике које припадају „имању недогледном почела.“ У требињском крају песник налази духовну вертикалу и „хлебозарник“ својих сублимних елемената есенције и егзистенције. У том дубоком кругу времена и простора Андрић препознаје

именице „које језик не понавља нити стиче“, тражећи „отклон од чистости“ и „предање новој речи“ која ће одражавати хлеб и со живота. Међу тим именицама је и симбол пчела, трансцеденталних и православних духова небеса. Пчела је хришћанин, а кошница је црква. Томе се придружује честа именица у пезији Радомира Андрића, као уосталом и у прози Ива Андрића - камен, који подражава бесмртни круг трајања и примарне материје. Кроз тај круг напред и натраг кроз време и простор, Андрић успоставља хронотоп поетике пролазности, шума времена и цикличног тока светских збивања. Постоји у овој поезији неки духовни видиковац с кога песник покушава да прочита сазданчев затајни језик. Ова поезија је на трагу космичке хармоније, симетрије и укрштаја у апсолутном кругу људског и божанског постојања.

Узвишене теме захтевају и узвишени језик. У Андрићевој поезији то је библијски лирски звук палимпсеста који сажима експресију у средиште круга „коловратних потајница“. Песник је сведок вечности, то је увек и био задатак поезије. Она је зиданица на песку рушног живота, али као спиритус трајнија од материје. Песници одувек сањају да понове израз псалма који је урезан у круг памћења зато што желе да саберу поимање света и манифестације људске и божанске тајне. Тај свети круг Радомира Андрића обручује и Херцеговину и Косово, северско постојање које спаја историјске и надреалне песничке слике. Ова поезија се уздигла

да обасја и оснажи лутајуће сенке прошлости и језу егзистенције садашњости и укључи их у средиште логосног круга. До места на коме се налази лирски круг нашег песника треба се попети. До места на коме он, иако клечи пред тим кругом, треба се успети. То успење за овог аутора значи освојити простор „заувек горе“, како сам вели у песми „Поддвори“. У кругу „горњег“ или како би Настасијевић рекао „просто тамо“ владају хармонија матерње мелодије, заумни ред и склад сублимног света.

Озбиљни лирски играч Радомира Андрића заснива се на каруселу живота у чијем се калеидоскопу промрежавају менталне слике средњовековне прошлости и искуствене слике при чему настаје нови јединствени лирски организам. То јединство двојакости очито је у песми „Иза врата дуго неотвараних“. Праегзистенција и новомитска ситуација песника стапају се у песмама „Стећак“ и „Пустошно огледало“ у којима се древно постојање циклично реинкарнира у савремености. У том вечном кругу свевремености живе песник и његов живи рођак на земљи, митски брат Сизиф из песме „Обећана срећа“. Поетика високог круга нашег песника спојена је „опчињавајућим ластама разума“ како сам вели. („Преко оноземне границе“)

Из регионалног херецеговачког круга песник поставља универзалне упитнике антрополошког и онтолошког постојања. Форма у којој то Андрић чини лирски је кратка, али семантички представља једну дугу поетску

реченицу која обручује метафизички круг ове поезије. То је лирика средишта и суштина, сабрана у центар круга, понекад у жижну тачку која је и сама квинтесенција кружнице. Растом и смањивањем тог круга у поезији Радомира Андрића руководи молбена и молитвена емоција самог песника. Сам живот, поручује он у песми „Зрикавци у Горњој Добрињи“, описује кружни пут од мајчине утробе до губилишта.

Све су песничке књиге Радомира Андрића на неки начин опис зла ове постцивилизациске и антихуманистичке ере, губитка система вредности, насиља и моралних суноврата. Како без зла нема Христа како рече Малапарте, Андрић га уводи на лирску сцену као црног витеза што изазива човечанство. Али на тој сцени већ постоји Бог који има кључеве од речи и кључеве од спаса. Нама остаје да у овој поезији тражимо кључеве од лирске загонетке круга. Кључеве за речи поверене нама, Богу, стварности и нестварности, неосвојеним пределима. Песник верује да је поезија, истовремено казана или неказана, нешто више од болне измишљотине у самотним часовима. Да, морате да решавате ту загонетку госта на земљи, госта у песниковој кући, у којој постоје и отац и син и бог, али и живот и смрт као зачудни главни ликови поезије Радомира Андрића. Све то обручено је поетизацијом факта, есетизацијом историје и лирским трагизмом, патосом, али не и патетиком. Тиме је наш песник на трагу писања једног другог нашег песника, Драгана Јовановића Данилова - када ће језик разумети

смрт. Андрић пита даље – Да ли ми живимо неку паралелну историју која је резервисана само за нас? Која је то кривица без кривице донела толики бес богова? Чује ли неко, уме ли ко да слуша гласове о изгубљеним смислу правде и кривде? Знао је да слуша и види редак и драгоцен човек Хандке, да окриви политички кетман и Потемкинова села око нас, да се издвоји из хора вукова.

Бранећи сопствени дом од незваног госта, у лирском кругу Радомира Андрића долази до „васкрсења речи“, како вели Виктор Шкловски. Тако срећете, путем „двогласних речи“, више ступњева реалности и више видова стварности. У шетњи, у обичном дану, Андрић наједном, изненађујућим естетичким ефектом, уводи неки феномен, неку сензацију, неки лист, нека птица, неко онеобичавање света. Он помера кулисе реалнога, цепа свет на двоје, без гласа, без ремећења лирске сливности различитих микро и макро сфера у кругу постојања. Тада осетите ту сублимну свечану тишину, тај скок у нирвану у тежњи за Богом и светим кругом осећате да сте и ви зачудан гост једне зачудне поезије коју исповеда стара душа у дечаку песнику. И ако је у праву Умберто Еко да Бога може да замени само библиотека, ево једне књиге за ту вавилонску библиотеку, збирке луцидне и аутентичне лирике светог круга Радомира Андрића.

Даница Андрејевић